

ALDONAS PUPKIS

PROFESORIUI
ARNOLDUI PIROČKINUI –
80 METŲ

Žinomam filologui, kalbininkui, istorikui, kultūrininkui profesoriui Arnoldui Piročkinui 2011 m. vasario 25 d. sukako 80 metų. Ir nors šiais asmenybių nuvertinimo laikais darosi neįprasta rašyti proginius sukaktuvinius straipsnius, vis dėlto Arnoldo Piročkino nuveikti darbai nusipelno daugiau dėmesio, negu jiems buvo skiriama ikšiolinėje lietuvių kalbotyros istorijos literatūroje. Tad čia pridera tarti keletą žodžių apie tuos darbus sukaktuvinkui pagerbti ir gerbiamiems *Kalbos kultūros* leidinio skaitytojams.

Arnoldo Piročkino gyvenimo ir veiklos metai, rodos, niekuo ypatinga iš kitų bendraamžių kalbininkų neišsiskiria: pradinis ir vidurinis mokymasis bei lituanistikos studijos Vilniaus universitete, neilgas darbas mokyklose, tuometinė aspirantūra tame pačiame Vilniuje, ilgametis dėstytojo darbas toje pačioje aukštojoje mokykloje, tie patys rūpesčiai dėl lietuvių kalbos ir kultūros išėjus į pensiją. O per tuos metus – beveik per pusę šimtmečio – padaryta tikrai daug: parašyta ir parengta beveik trys dešimtys knygų, paskelbta apie 500 įvairaus pobūdžio mokslinių, populiarių straipsnių ir recenzijų bei publicistinių rašinių, išleista pluoštas vertimų ir redaguotų knygų. Ir jų sąrašas vis ilgėja: kaip reta kuris tokių metų mokslininkas, Arnoldas Piročkinas kupinas jėgų ir spaudoje toliau skelbia straipsnį po straipsnio, iš kurių susidarytų ne viena studija ar knyga.

Platesnei visuomenei Arnoldas Piročkinas daugiausia žinomas kaip žymiausias Jono Jablonskio palikimo tyrėjas. Už šios srities darbus – knygas *Prie bendrinės kalbos ištakų* (1977) ir *J. Jablonskis – bendrinės kalbos puoselėtojas* (1978) – 1979 m. apdovanotas Lietuvos valstybine premija. Apibendrinamasis darbas *Jono Jablonskio darbų reikšmė bendrinės kalbos raidai* 1978 m. apgintas kaip daktaro (dabar habilituoto daktaro) disertacija. Be šių kapitalinių darbų, mokslininkas išleido dvi Jono Jablonskio palikimo knygas: *Jono Jablonskio laišakai* (1985) ir *J. Jablonskis. Straipsniai ir laišakai* (1991), taip pat kelis mokomuosius leidinius (tarp jų itin svarbūs *Jono Jablonskio kalbos taisymai*, 1986). Ir jubiliejiniais 150-aisiais Jono Jablonskio gimimo metais Arnoldas Piročkinas paskelbė pluoštą žymiajam kalbininkui skirtų straipsnių, kurie yra ne praeities minčių kartojimas, bet nauji tiriamieji darbai, kuriuose pateikiama daug naujų išvalgų, keliančių Jablonskio palikimo studijas į kokybiškai naują pakopą.

Arnoldas Piročkinas tirti Jono Jablonskio darbus pradėjo dar studijuodamas Vilniaus universitete. Jo diplominio darbo tema buvo *1922 m. J. Jablonskio lietuvių kalbos gramatika*, ir mokslinis vadovas prof. Jonas Palionis gali didžiuotis atvedęs gabų mokinį į Jablonskio palikimo tyrimo barus. Nors paskui jaunas kalbininkas pasuko į sintaksės sritį (1965 m. apgynė mokslų kandidato (dabar daktaro) disertaciją iš lietuvių kalbos sudėtinių sakinių sintaksės), bet mokslinio vadovo pasėta sėkla neleido pamiršti Jablonskio, buvo stropiai prižiūrima ir po poros dešimtmečių pradėjo nešti neįtikėtina našų derlių. Apibendrintai galima sakyti, kad Arnoldas Piročkinas ne tik išsamiai ištyrė Jono Jablonskio biografiją, mokslinę veiklą ir darbus, bet akivaizdžiai išplėtė lietuvių kalbotyros horizontus ir bendrinės lietuvių kal-

bos istoriją papildė svariais atradimais ir kartais netikėtomis, bet gerai pagrįstomis išvalgomis. Galima sakyti, kad Jonas Jablonskis XX a. 8-me dešimtmetyje pirmą kartą buvo pagrįstai įvertintas kaip vienas iš didžiausių XIX a. pabaigos – XX a. pirmųjų trijų dešimtmečių lietuvių kalbos mokslininkų, savo darbais atlikęs lemiamą vaidmenį naujųjų laikų bendrinės kalbos istorijoje.

Jono Jablonskio studijose Arnoldas Piročkinas kategoriškai atsisakė romantinio požiūrio į kalbininko darbus, atmetė ilgus metus plačiai vartotą Jablonskio kaip lietuvių (bendrinės, arba rašomosios) kalbos tėvo įvardijimą ir suteikė jam didžio lietuvių kalbos mokslininko ir praktiko titulą. Reikia pridurti, kad ši nuostata, ar ne pirmą kartą aiškiau formuluota jubilieato mokytojo Jono Palonio darbuose, Piročkino buvo išplėtota ir pagrįsta gausiai surinktais archyviniais faktais ir sumaniomis tų faktų ir darbų interpretacijomis.

Nesiimant išsamiau nagrinėti Arnoldo Piročkino atliktų Jablonskio tyrimų reikėtų atkreipti dėmesį į kelis juose dažnai bemaž plika akimi matomus dalykus. Pirmiausia Jablonskio palikimo studijose krinta į akis surinktų faktų gausa. Atrodo, kad nuo tyrėjo dėmesio negalėjo pasislėpti nė viena Jablonskio gyvenimo ar veiklos detalė, net mažiausia smulkmena, kuri gali turėti reikšmės didžiojo kalbininko veiklos ar darbų charakteristikai. Antra vertus, nesiribota vien gyvenimo ir darbų faktais, bet mėginata remtis ir į platų to meto politinį, kultūrinį ir lingvistinį kontekstą, kuris leidžia apibūdinti nemaža gyvenamo laiko aplinkybių ir sustiprinti interpretacijų galią. Visa tai surinkta iš visų autoriui Lietuvoje ir užsienyje prieinamų archyvų, senųjų spaudinių, atsiminimų ir kitų šaltinių. Tą rodo ir paties Piročkino parengti du Jablonskio laiškų ir darbų tomai, kuriuose daugelis dalykų yra atrasta paties sudarytojo ir skelbiama pirmą kartą. Atidžiau skaitant autoriaus knygas apie Jablonskį akivaizdžiai matyti nepaprasta pagarba faktų ir šaltinių autentiškumui, citavimo korektiškumas, apskritai nepriekaištingai pateikiamas mokslinis aparatas. Neperdedant įmanu teigti, kad galima visiškai pasitikėti Piročkino cituojamais šaltiniais ir prireikus jais remtis be jokios atodairos į originalą.

Antra, tų gausių faktų interpretacijos dažniausiai nekelia didesnių abejonių, ir paprastai interpretuojama tik tai, ką galima tvirtai pagrįsti šaltinių duomenimis. Šitaip, pavyzdžiui, nepriekaištingai apibūdinami Jablonskio kalbos norminimo šaltiniai, normų atrankos ir vertinimo kriterijai, bet į visa tai žiūrima istoriškai, parodoma pažiūrų pokyčių aplinkybės ir istorinės pa-

skatos ar būtinybė kitaip traktuoti tam tikrus kalbos dalykus. Nereikia užmiršti, kad Arnoldas Piročkinas yra savo gyvenamo laiko vaikas, kuris negali išsiskirti iš savo meto lingvistinių nuostatų ir tam laikui priimtinių sprendimų. Taip sakau turėdamas prieš akis tą faktą, kad tokia asmenybė, kokia buvo Jablonskis, kiekvienos kartos kalbininkų ir kalbotyros istorijos tyrėjų yra priimama savitai ir vertinama pagal naujas, laikotarpio diktuojamas sąlygas ir poreikius. Gal, pavyzdžiui, dabar ar vėliau kada kas kitaip vertins Jablonskio keltą (tiksliau – vartotą) kalbos normų sistemiškumo principą, kalbos faktų paplitimo kriterijų ar kitus dalykus, nes dabar ir bendrinė kalba jau kitokia, ir tiriamieji poreikiai nauji, lemiami naujų aplinkybių ar pasikeitusių lingvistinių pažiūrų. Vis dėlto reikia pasakyti, kad Piročkino sisteminis požiūris į Jablonskio darbus, nuosekli visų darbų analizė ir interpretacijų patikimumas daugelį teiginių istorijai palieka kaip neginčijamus faktus, kurie jokiems istoriniams pokyčiams negali būti pavaldūs. Jie leidžia, gal tiksliau – verčia į Jablonskį žiūrėti sistemiškai ir niekada neprarasti istorinio žiūros taško į visus šio kalbininko darbus ir teiginius.

Trečia. Arnoldas Piročkinas tinkamai ir visai pagrįstai nustatė Jablonskio vietą bendrinės kalbos istorijoje. Jablonskis dabar prieš mus stojasi kaip didžiausias anuometinės bendrinės kalbos normintojas, sugebėjęs įtvirtinti jau egzistuojančią ir vakarinių lietuvių kalbos tarmių pagrindu funkcionuojančią bendrinės kalbos sistemą, nustatyti jos raidos kryptis ir polinkius. Šis bendrinės kalbos sistemos aprobavimas XIX–XX a. sandūroje buvo bene didžiausias Jablonskio nuopelnas visoje bendrinės lietuvių kalbos istorijoje. Pačią bendrinės kalbos idėją jis iškėlė į naują pakopą ir parodė jos savitumą, savarankišką raidą ir gebėjimą augti ir tobulėti savo pačios pagrindu.

Ketvirta. Arnoldo Piročkino darbuose turbūt neatšaukiamai įrodyta, kad Jablonskis buvo didis mokslininkas, ne tik kalbos praktikas, kaip mėgino deklaruoti kai kurie jo oponentai. Jis turėjo tvirtą moksliniais pagrindais susikurtą bendrinės kalbos teoriją, nors ir niekur nebuvo jos išdėstęs „grynu“ pavidalu. Piročkino pastangomis dabar ją gerai suvokiame kaip nuoseklų mokslinio darbo mechanizmą, geriausiai atitikusį ano meto bendrinės kalbos norminimo poreikius. Be viso to, pridurtina, kad Arnoldas Piročkinas karštai polemizavo su Jablonskio oponentais, vadinusiais jį tik paprastu kalbos praktiku, o ne lietuvių kalbos mokslininku. Jono Jablonskio mokslininko statusą patvirtina ne tik sistemiškai jo aprašyta lietuvių bendrinės kalbos sandara gramatikose ir sintaksės darbuose, bet ir kiti lietuvių filologijos srities darbai. Tarp jų gali būti išskelti nuopelnai lietuvių leksikogra-

fijai arba dialektologijai, kur taip pat Piročkino pastangomis atskleisti nemaži Jablonskio atradimai tiriant lietuvių kalbos tarmes, ypač šiaurės žemaičių tarmės sandarą (žr. kartu su Aleksu Girdeniu paskelbtą studiją *Kalbotyros mokslo darbų rinkinyje* 1977 m.). Pastaraisiais metais Arnoldas Piročkinas iškėlė autoritetingo anų laikų kalbininko Prano Skardžiaus pastangas neigti Jablonskį kaip mokslininką ir pagrįstai parodė tokių pastangų nevaisingumą. Negana to, Piročkinas apžvelgė Jablonskio mokslinę veiklą plačiame anuometiniame Europos kalbotyros kontekste ir parodė, kad kalbininkas buvo vertinamas kaip didis mokslininkas ne tik čia, namie, bet ir toli užsieniuose.

Jono Jablonskio darbų ir veiklos tyrimuose Arnoldas Piročkinas atskleidė kaip kruopštus kalbos istorikas, projektuojantis savo veiklą į dabartį, kurioje dera semtis išminties ir tradicijos iš praeities. Tas sukaktuvinininko nusistatytasis praeities ir dabarties ryšys matyti daugelyje jo darbų, ypač Jablonskio taisyms skirtose knygose. Apie pastaruosius dalykus mokslininko nemažai kalbėta minėtose Jono Jablonskio gyvenimui ir veiklai skirtose monografijose, o vėliau, 1970 ir 1976 m., išleistos atskiros Jablonskio leksikos ir morfologijos taisyms knygos; 1986 m. išėjo sujungtas darbas *Jono Jablonskio kalbos taisyms*. Visi tie darbai nėra vienas kito kartojimai, bet kokybiškai nauji, palydėti gausiais moksliniais komentarais. Tai savarankiški kalbos kultūros tyrimai, daug prisidėję ir prie dabartinės lietuvių kalbos norminimo klausimų sprendimo. Šiais ir kitais darbais Arnoldas Piročkinas pasireiškė ir kaip savitas kalbos kultūros darbininkas, kartkartėmis gana griežtas kai kurių dalykų gynėjas ir vertintojas. Čia verta prisiminti aiškų jo nusistatymą svetimąjį vardyną rašyti tik lietuviškais rašmenimis ir pagal lietuvišką tarimą. Šiuo požiūriu jis yra vienas iš pačių žymiausių šios srities norminimo teoretikų.

Kad ir ką rašytų ar kalbėtų kalbos praktikos klausimais, Arnoldas Piročkinas visada yra savo tautos ir valstybės žmogus, aktyvus pilietis. Kaip šiltą prisiminimą saugau atmintyje įspūdžius iš dabar jau tolimų 1991 metų, kai iš Aukščiausiosios Tarybos buvo paprašyta peržiūrėti rengiamos Lietuvos Respublikos Konstitucijos kalbą. Sudarėme tokią nedidelę komisijėlę: Pranas Kniūkšta, kaip žymiausias administracinės (kanceliarinės) kalbos specialistas, Arnoldas Piročkinas, kaip mokomųjų darbų *Teisininkų kalbos kultūra* (1980) ir *Administracinės kalbos kultūra* (1990) autorius, ir aš. Teks-tą taisėme kiekvienas savarankiškai, paskui susiėję derinome nuomones ir priimdavome bendrus sprendimus. Kiek siekia atmintis, neprisimenu, kad

dėl ko nors būtume labai nesutarę, smarkiai ginčijęsi, ir bendra nuomonė lengvai gulė į mūsų rašomą pažymą. Vėliau buvo miela matyti, kad galutiniam Konstitucijos tekste tais mūsų pasiūlymais beveik visais buvo pasinaudota, nors teko girdėti, kad prie kalbos redagavimo buvo prisidėta ir kitų kalbininkų. Bet iš tų svarstymų bene ryškiausiai atmintyje liko Arnoldo ne kartą keltas pageidavimas prie tų kalbinių pastabų dėl kai kurių Konstitucijos straipsnių pridėti dar ir mūsų kaip piliečių nuomonę. Pasitardami rašėme ir ją, žinoma, atskirdami nuo pagrindinio teksto...

Tas Arnoldo Piročkino pilietiškumas ryškus daugelyje jo darbų, ir čia vertėtų ypač iškelti ne taip seniai paskelbtų straipsnių ciklą apie Rytų Prūsijos švietimo padėtį, istoriją, evangelikų bažnyčios vaidmenį Klaipėdos krašto švietimo reikaluose, vokietininkų pastangas perimti krašto gyvenimą į savo rankas. Iš tų straipsnių išeitų gana solidi studija apie Klaipėdos krašto švietimo istoriją.

Arnoldas Piročkinas kaip pilietis ir savo krašto patriotas ėmėsi ir kito sudėtingo darbo: sudarė ir suredagavo didelę knygą *Jurbarkas. Istorijos puslapiai* (1996). Be labiau techninio darbo, toje knygoje yra ir keli paties sudarytojo straipsniai: apie rašytoją Antaną Giedraitį, kitus žymius to krašto žmones, evangelikus liuteronus, knygų kelią Mažojoje Lietuvoje ir kt. Už šį darbą, taip pat už reikšmingus lituanistikos tyrimus 2011 m. vasarą Arnoldui Piročkinui suteiktas Jurbarko Garbės piliečio vardas.

Visais savo gausiais rašiniiais sukaktuvininkas pasirodo kaip sumanus istorikas, gerai pažįstantis rašomos temos objektą, jo istorines egzistavimo aplinkybes ir platų kultūrinį kontekstą. Šios teksto rašymo ypatybės ypač ryškios ir anuo metu mūsų visuomenei kiek netikėtai pasirodžiusioje Piročkino knygoje *Devyneri Adomo Mickevičiaus metai: biografinė apybraiža* (1995; 1998 m. išleista lenkų kalba). Bet tas netikėtumas išblėsta prisiminus, kad dar 1984 m. Piročkinas buvo vienas iš autorių Lietuvos mokslo paminklų serijoje išleistos knygos *Mokslas senajame Vilniaus universitete*, kurią rašant, be abejo, gauta ne tik paskatų kalbėti apie lietuviškus Adomo Mickevičiaus metus, bet ir susilasiota gausybė medžiagos, faktų ir suformuluota naujų įžvalgų. Adomo Mickevičiaus studijos galėjo paskatinti parengti ir didelį *Lietuvių–lenkų ir lenkų–lietuvių kalbų žodyną* (išleistas Varšuvoje 2001 m.).

Taigi profesoriaus Arnoldo Piročkino darbų panorama išties plati ir įspūdinga. Čia dar neapžvelgti gausūs jo mokomieji lietuvių kalbos darbai, neaptartos bohemistikos studijos. Dėl pastarųjų pasakytina, kad 1971–1972 m. pusmetį stažuodamasis tuometinėje Čekoslovakijoje mokslininkas

ieškojo lituanistikos šaltinių, gerai susipažino su kultūriniu ir lingvistiniu čekų gyvenimu. Šitaip atsirado straipsnių iš tos srities mokslininkų ryšių, čekų kalbos vadovėlis (1974) ir čekų–lietuvių, lietuvių–čekų žodynas (2004), nemaža grožinių ir kitų žanrų literatūros vertimų iš čekų kalbos (vienas kitas ir iš kitų kalbų).

Baigiant dar kartą reikia pabrėžti profesoriaus Arnoldo Piročkino mokslinių ir kultūrinių interesų platumą, didelę mokslininko erudiciją, paminėti jau pusę amžiaus kruopščiai ir nuosekliai dirbamą kalbos mokslo ir praktikos darbą. Be jo atliktų darbų būtume daug kur skurdesni, negu dabar esame. Malonu, kad tuos pačius įvairiausių darbų Profesorius sėkmingai varo į priekį ir dabar, tad palinkėtina jam geros sveikatos ir naujų atradimų visos mūsų kultūros labui.

Gauta 2011 11 30